

Híreink 2010-2

CSUPASZTORKÚ GÉB (*NEOGOBIUS GYMNOTRACHELUS*) AZ IPOLYBAN

A csupasztorkú géb első hazai előfordulását a Szigetközben észlelték 2004-ben. A faj azóta a Duna teljes magyarországi szakaszán és több folyónkban is megjelent. Többen is feltételezték, hogy a gyorsan terjedő faj valószínűleg már az Ipolyba is eljutott, ahol eddig három gébfajt írtak le: a tarka gébet (*Proterorhinus semilunaris*) 1984-ben, a folyami gébet (*Neogobius fluviatilis*) 2005-ben és, a feketeszájú gébet (*Neogobius melanostomus*) 2009-ben.

Az MTA Magyar Dunakutató Állomás munkatársai rutinszerű halállomány-felmérést végeztek az Ipoly Szob és Ipolydamásd közötti (2-3. fkm) szakaszán 2009. október 15.-én. Az igen alacsony vízállás kedvező mintavételi körülményeket biztosított az elektromos halászgép használatához, ennek ellenére a fogás nem volt számottevő, összesen 7 halfaj jelenlétét mutattuk

Csupasztorkú géb (Harka Á. felvétele)

ki egy 600 m hosszú szakaszon. A kifogott halak között viszont megtaláltuk a csupasztorkú géb 2 példányát is, amelyek standard testhossza 38 és 57 mm volt. Mindkét példány a lassabban áramló, homokos aljzatú mederszakaszokról került elő. Az újabb ponto-kaszpius gébfaj terjeszkedése a folyó felső szakasza felé valószínű, és esetleges tömeges megjelenése hatással lehet egyes bentikus halfajok állományára.

Weiperth András, Gaebele Tibor, Potyó Imre

A LÁPI PÓC (*UMBRA KRAMERI*) ÚJ LELŐHELYEI A KIS-BALATON TERÜLETÉN

A lápi póc lelőhelye a Déli-keresztcsatornán (Ferincz Á. felvétele)

Munkacsoportunk, amelynek Staszny Ádám és Keresztessy Katalin is tagja, 2006-óta kutatja a Balaton vízgyűjtőjén előforduló védett halfajok állományait. E munka keretében 2009. szeptember 12-én a Kis-Balaton Vízügyi Rendszer két olyan helyszínén is megtaláltuk a lápi pócot, ahonnan eddig nem volt ismert. A Déli-keresztcsatornán (EOV X: 4186024, Y: 1298270) és a Hévíz-Páhoki-csatornán is (EOV X: 4185919, Y: 1298799) egy-egy négynyaras példányt

sikerült fognunk. A Kis-Balaton térségében nemrég megjelent amurgéb (*Perccottus glenii*) veszélyes vetélytársa a lápi pócnak, ezért az utóbbi lelőhelyeit szeretnénk a jövőben is figyelemmel kísérni.

Végül megemlítjük, hogy a Hévíz-Páhoki-csatornán lévő mintavételi helyünkön, amely a Hévízi-tótól mintegy 12, a Zala folyótól 1,6 km távolságra esik, a szúnyogirtó fogasponty (*Gambusia affinis holbrooki*) 4 ikrás egyede is előkerült.

Weiperth András, Ferincz Árpád, Paulovits Gábor

TISZAI INGOLA (*EUDONTOMYZON DANFORDI*) ÉS NÉMET BUCÓ (*ZINGEL STREBER*) A SZAMOS HAZAI SZAKASZÁN

A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) programja keretében 2009. november 22-én a Szamos szamosangyalosi, a román-magyar határtól mintegy 7 kilométerre lévő szakaszán végeztünk haltani felmérést. A mintavételre kijelölt részen a folyót fás vegetációjú természetes magaspart kíséri, a víz közepes sodrású. A meder bedült fákkal szegélyezett, az aljzat homokos-kavicsos, gyökerekkel benőtt, a partoldal néhol alámosott, padmalyos. A mintavételre, amely lefelé haladó csónakból, elektromos mintavevő eszközzel történt, egy erős áradást követően, apadó víznél került sor.

Az NBmR előírásai szerint 400 m hosszan vett almintából 14 fajt azonosítottunk, köztük egy kifejlett tiszai ingolát és egy német bucót. Hajdan feltehetőleg mindkettő élt a folyó magyar szakaszán is, de a múlt század második felében a víz nagymérvű elszennyeződése következtében eltűntek. Tiszai ingola a Szamos hazai szakaszáról az utóbbi 50 évben

*. Mintavételi hely a Szamoson Szamosangyalosnál
(Halasi-Kovács B. felvétele)*

egyáltalán nem került elő, és a német bucó előfordulásáról is csak közvetett adatunk volt. Az 1989. évi észlelés egy halásztól származik, aki a folyó torkolati szakaszán találkozott egy valószínűleg Tiszából felúszó példányával.

A romániai rendszerváltozást és az ipar leépülését követően jelentős mértékben csökkent a folyó szennyezettsége. A Nagybánya mel-

letti Aurul bányavállalat zagyártározójából 2000 januárjában kizúdult cianidos ipari szennyvíz ugyan súlyos károkat okozott a Szamos élővilágában, de az átlagos vízminőség lényegesen kedvezőbb a korábinál. Nagy valószínűséggel ennek köszönhető, hogy napjainkra már ezek az érzékeny fajok is megjelentek a folyóban.

Halasi-Kovács Béla

FESTÉKHIÁNYOS HALAK

Halainkban négyféle festékanyag vagy más szóval pigment képződik. A barnásfekete melanin, a sárga xantofill, a vöröses eritrofill és a gyöngyházfényű guanin. Rendkívül ritkán fordul elő, hogy a szervezetük egyiket sem tudja közülük előállítani, ekkor beszélhetünk igazi albinizmusról. Gyakoribb a részleges albinizmus, amikor csak egy, kettő vagy három hiányzik a pigmentek közül. Kifejezetten halakra jellemző rendellenesség gyöngyházfényű guaninnak a hiánya, amit alampíának nevezünk. A görög eredetű szó fénytelenséget jelent, és arra utal, hogy az ilyen halak elvesztik ezüstös csillogásukat. Az erősen pigmentált, sötét színű halaknál (pl. harcsa, lápi póc, réticsík) ez nem feltűnő, legföljebb a hasuk kevésbé fehérlik, de az úgynevezett fehérhalak (pl. bodorka, kűsz, kárász, keszegfajok) meglehetősen furcsa látványt nyújtanak.

Alampias bodorka, amelynek bőréből hiányoznak a gyöngyházfényű guaninkristályok (Harka Ákos felvétele)

A Tisza-tóból előkerült alampias bodorka (*Rutilus rutilus*) bőre átlátszó vagy legalábbis áttetsző, mert hiányoznak belőle a fényt tükörként visszaverő guaninkristályok. A fénysugarak egy része a vékony csont- és izomrétegen is képes áthatolni, ezért sejlik elő a vérerekkel gazdagon behálózott kopoltyú, a test tengelyében végighúzódó gerincoszlop, valamint a hasüreg felső részén elhelyezkedő kétrészes úszóhólyag, melynek lefelé hajló hátsó kamrája alatt a béltartalom sötétlik.

Másik fényképpünk egy Hármasköröséből fogott, ugyancsak alampias, de a bodorkánál természetesebb ezüstkárászt (*Carrasius gibelio*) mutat be. A 35-40 dekás hal testszövetei már vastagabb réteget alkotnak, amelyen kevesebb fény hatol át, ezért belső szervei rejtve maradnak, csak a kopoltyúja

Ezüstsín nélküli ezüstkárász, pikkelyein csak a melanin sötét színe látszik (Sallai Zoltán felvétele)

tűnik át a kopoltyúfedőn. A guanin hiánya miatt ez a példány is fénytelen, a barnásfekete melanin azonban a pikkelyek zömén, a farokúszó és farkalatti úszó hártáján is jól látszik, bizonyítva, hogy festékhiánya csak részleges.

Harka Ákos, Sallai Zoltán

Híreink 2010-1

FEKETESZÁJÚ GÉB (*NEOGOBIOUS MELANOSTOMUS*) AZ IPOLYBAN

A feketeszájú vagy más néven kerekfejű géb hazai előfordulását 2001-ben, a Duna gödi szakaszán sikerült bizonyítani. A faj azóta néhány más folyónkban is megjelent, de az Ipolyból eddig csak a tarka géb (*Proterorhinus semilunaris*) és a folyami géb (*Neogobius fluviatilis*) került elő.

Feketeszájú vagy kerekfejű géb (Harka Ákos felvétele)

A feketeszájú géb lelőhelye
(Weiperth András felvétele)

2009. augusztus 8-án – az MTA Magyar Dunakutató Állomás munkatársaiként – elektromos halászgéppel halállomány-felmérést folytattunk a határfolyó Ipolytölgyes alatti szakaszán, ahol összesen 28 halfaj jelenlétét regisztráltuk. A fogott fajok között ott volt a feketeszájú géb is, amelynek 4 példányát azonosítottuk.

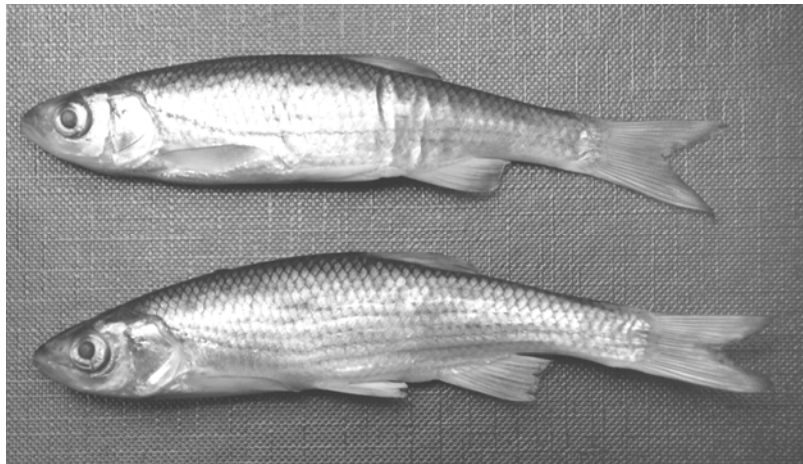
A gyűjtött halak standard testhossza 41 és 84 mm között változott. Valamennyi példány a gyorsabban áramló, kavicsos és köves aljzatú mederszakaszokról került elő. A faj további terjedése a folyó felső szakasza felé igen valószínű, és tömeges megjelenése hatással lehet egyes bentikus fajok, így például a vizeinkben ritkaságnak számító botos kölönte (*Cottus gobio*) populációjára is.

Weiperth András, Gaebele Tibor, Gutti Gábor

KÜSZDOMOLYKÓK (*ALBURNUS ALBURNUS* × *SQUALIUS CEPHALUS*) A ZALÁBAN

2009. október 19-én a Zalán végzett őszi halfaunisztikai felmérésünk alkalmával, Zalalövönél (EOV koordináták:465556, 170243) két hibrid halpéldányt gyűjtöttünk. A habitusukban első pillantásra küszre emlékeztető halak standard testhossza 91, illetve 87.6 mm volt. A küszhöz képest szembevető eltérést mutattak azonban a szájállásukban: egyiküknek felső, míg a másik példánynak félig felső állású szája volt. Továbbá szájhasítékuk hosszában, amely a domolykóhoz hasonlóan mindkét példánynál elérte a szem elülső vonalát; illetve a farok alatti úszójuk hosszában, melynek úszósugárképlete mindkét példánynál III/10 volt, és szegélye igen enyhe homorulatot mutatott. Az alaposabb szemrevételezést követően megállapítható volt, hogy a kérdéses példányok minden bizonnyal küsz (*Alburnus alburnus*) és domolykó (*Squalius cephalus*) kereszteződéséből származó küszdomolykók, amelyeket az esetleges későbbi vizsgálathoz konzerváltunk.

A lelőhelyen a Zala átlagos víztükörszélessége 4.8 m, átlagos mélysége 45.5 cm, a vízáramlás átlagos sebessége 11.5 cm/s. Az aljzatot döntően kavics, kisebb rész kövek és nagyméretű (>30cm) sziklák alkotják, de a meder partszegély közeli lassú áramlású részein lágy homokos iszap is előfordul. Vízi növényzet jelenléte nem jellemző, elszórta csak közvetlenül a part mentén fordul elő vegetáció. A medret kétoldalt fák szegélyezik, gyakori a gyökerekkel átszőtt alámosott partszakasz. A szakaszon mind a domolykó, mind a kűsz stabil állománnyal van jelen.

*A Zalából előkerült kűszdomolykók
(Takács Péter felvétele)*

A jelenlegi észleléssel együtt a kűszdomolykó hibridek előfordulása ez ideig a Tarnából, a Heves megyei Gyöngyös-patakból, a Kis-Sajóból, a Sajóba vezető Hejő-Szarda-öcsatornából, Hernádba torkolló Béhus-patakból és a Zalából ismert. Ezek az egymástól független vízrendszerekben történő előfordulások arra utalnak, hogy a két faj természetes körülmények közötti kereszteződése általános jelenség az olyan vizekben, melyek kedvező szaporodási feltételeket biztosítanak mindkét szülőfajnak.

Sály Péter, Takács Péter, Erős Tibor

NYÚLDOMOLYKÓ (*LEUCISCUS LEUCISCUS*), PADUC (*CHONDROSTOMA NASUS*) ÉS SÜGÉR (*PERCA FLUVIATILIS*) A MORGÓ-PATAKBAN

2009-ben több ízben is vizsgáltam a Morgó- vagy Török-patak Szokolya feletti szakaszán a halfaunát. Kézi merítőhálóval folytatott gyűjtéseim során három állandó fajt találtam, melyek mindegyikét törvény védi. Leggyakoribbnak a fűrgeselle (*Phoxinus phoxinus*) mutatkozott, amelyből alkalmanként 50-60 példány is kézre került. A kövicsík (*Barbatula barbatula*) is szép számmal volt jelen, főleg a hidak beton alapzata mellett, átlagosan 10-15 példányt fogtam minden alkalommal. A fokozottan védett Petényi-márna (*Barbus peloponnesius petenyi*) jóval ritkább, összesen hármat sikerült fognom belőle. Rajtuk kívül egy fejes domolykó (*Squalius cephalus*) is előkerült, de ennek állandó jelenléte ezen a felső szakaszon nem valószínű.

2009. október 12-én a pataknak a torkolat közelében lévő szakaszát is átvizsgáltam. Ekkor került hálomba egy 13 centiméter hosszúságú nyúldomolykó (*Leuciscus leuciscus*), amely két hasonló méretű paduc (*Chondrostoma*

Paducivadék (Harka Ákos felvétele)

nasus) és két kisebb sügér (*Perca fluviatilis*) társaságában bújt meg a meder egyik gödrében. Harka és Sallai Magyarország halfaunája c. könyve ezeket a fajokat nem említi a patakból, igaz, valószínűleg nem is állandó lakói annak. Lelőhelyük mindössze másfél kilométerre esik a Dunától, tehát halaink felúszó példányok lehettek. A közbeeső vasúti híd alatt azonban nyár elejétől kezdve alig néhány centiméteres víz volt, ezért valószínű, hogy már tavasszal feljöttek, vagyis alkalmi vendégekként is legalább öt hónapot töltöttek a patakban.

Szendőfi Balázs

HALÁLOS FALAT – EGY NAGY HARCSEA PUSZTULÁSA

2009 júliusának utolsó napjaiban a Tisza Tiszafüred alatti szakaszán vetette föl a víz azt az egyesek által harminc-negyven kilónak becsült, mások szerint inkább ötven kilóhoz közelítő harcsát, amelynek pusztulását egy körülbelül tízkilós ponty okozta. A harcsa nagyon éhes lehetett, valószínűleg ezért rabolt rá egy olyan nagy méretű halra, amely alig fért be a száján.

A nagy harcsa vesztét okozta a túl nagy falat (Faragó Imre felvétele)

A zsákmány valóban túl nagy, egyben végzetesnek bizonyult a ragadozó számára. Lenyelnie csak félig sikerült, de már szabadulni se tudott tőle, mert a préda hátrameredő bognártüskéje megakadályozta annak visszaöklendezését. Az elakadt hatalmas falat lehetetlenné tette a harcsa légzését, ugyanis a gyakorlatilag teljesen elzáródott szájnyíláson át nem volt képes friss, oxigéndús vizet venni a szájüregébe, majd azt a kopoltyúin átáramoltatni. A légzővíz cseréjének tartós hiánya végül is a nagy ragadozó fulladásos halálához vezetett. Aesopus bizonyára erkölcsnemesítő fabulát kerekített volna a történetekből, mi, mai halbarátok csupán sajnálkozunk a két gyönyörű példány szerencsétlen pusztulásán.

Harka Ákos